

Kuidas haridus meid õnnelikuks teeb?

Margit Sutrop
Tartu Ülikooli eetikakeskus
Tartus, 7. detsembril 2018

Visioonipaberi „Väärtused ja vastutus“ koostajad

- ▶ **Juhtrühm:** Margit Sutrop, Äli Leijen, Margus Pedaste, Katrin Poom–Valickis, Martin Ehala, Heli Mattisen, Triin Vihalemm, Toivo Maimets, Indrek Lillemägi, Toomas Kruusimägi, Martti Martinson
- ▶ **TÜ eetikakeskuse töögrupp:** Margit Sutrop, Halliki Harro–Loit, Mari–Liis Nummert, Mari–Liisa Parder, Õnne Allaje, Nelli Jung, Katrin Velbaum, Tiia Kõnnusaar, Nele Punnar, Helen Hirsnik, Kristi Lõuk, Triin Paaver, Marten Juurik

Visioonipaberi „Väärtused ja vastutus“ eesmärk

- ▶ Eesmärgiks on kaardistada tulevikusuundumused ja tänane olukord ning Eesti ühiskonnas kokku lepitud väärtustest lähtuvalt luua visioon haridusest 2035.
- ▶ Haridus peab tagama iga Eesti inimese heaolu (õnneliku elu), Eesti ühiskonna sidususe, kultuuri jätkusuutlikkuse ning riigi ja rahva vaimse ja majandusliku õitsengu.
- ▶ Oluline ületada lõhe deklareeritud ja elatud väärtuste vahel.
- ▶ Vaja on määratleda eri osapoolte **vastutus**: õppija, õpetaja, haridusasutuse juht, koolipidaja, teadlane, õppejõud, ettevõtja, vabakond.

Väärtused kui kompass

➤ **President Lennart Meri, Poliitiline testament (2007)**

„Eesti identiteedi aluseks on need ühiskultuurilised väärtused, mis meid läbi sajandite on sidunud **Lääne-Euroopa kultuuriruumiga**. „Oleme olnud edukad kõiges peale Eesti väärtussüsteemi taasloomise. Inimkaotuste kõrval on kõige valusamad meie moraalsed kaotused. Need pesitsevad vaikselt edasi meie postsovetlikus käitumisviisis, õõnestavad tööetikat, väärtushinnanguid, ausust.”

➤ **President Kersti Kaljulaid, (23. juuni 2018)**

„Keerulises maailmas on meil vaid üks kompass. Selle kompassi nõel orienteerib end **universaalsete väärtuste** magnetväljas. Need on vabadus, demokraatia, inimõigused ja õigusriik. Väikeriigina ei tohi me nendest põhimõtetest hälbida, isegi mitte ühel korral. Me ei tohi valida pooli üksikutes vaidlustes, vaid peame jääma kindlaks oma kompassile.“

Ühiskonnas kokku lepitud väärtused

- ▶ **Üldinimlikud väärtused:** ausus, hoolivus, respekt
- ▶ **Kuulume Euroopa väärtusruumi:** elame demokraatlikus õigusriigis, mistõttu väärtustame rahu, õigust, õiglust, demokraatiat, võrdõiguslikkust, sallivust.
- ▶ **Eesti Vabariigi Põhiseaduse väärtused.** Eesti riigi eesmärgiks on eesti rahva, keele ja kultuuri püsijäämise ja arengu toetamine.
- Ühiskonnana oleme teinud valiku **liberaalse turumajanduse** kasuks, seetõttu väärtustame ettevõtlikkust, loovust, valmisolekut teha koostööd.

Eesti paiknemine maailma väärtuskaardil

- ▶ Põhja- ja Lääne-Euroopa väärtusruumiga ühendavad Eestit ilmalik-ratsionaalsetest käitumisprintsipiidest lähtumine.
- ▶ Samas on Eesti ühiskonnaliikmete hirm füüsilise ja materiaalse turvalisuse pärast nii tugev, et pärsib sotsiaalselt usalduslikkust, üksikisiku või sotsiaalsete rühmade eneseväljendusvabaduste mõistmise ja austamise võimekust.
- ▶ Ellujäämisväärtuste valitsemine omakorda pärsib majanduslikku ja sotsiaalselt innovatsiooni, ettevõtlikkuse ning tugeva kodanikuühiskonna arengut.

Probleemid ja lahendused

- ▶ Probleemiks on **autonoomia** vähene väärtustamine, väärtustatakse vähe eneseväljendust, uudishimu.

Lahendus: muutunud õpikäsituse kaudu kujundada agentsust, vastutust, koostöövõimekust, loovust, ettevõtlikkust. Väärtuskasvatus peaks arendama julguse ja võimuga seotud eneseteostuslikke mõtlemis- ja toimimisviise (võim kui võimalus ja vastutus asjade käiku suunata, huvitav elu kui uudishimu ja uute väljakutsete vastuvõtmise julgus).

- ▶ Probleemiks on **lõhed eri põlvkondade ja rahvuste vahel**. Eesti koolis õpetajate ja õpilaste väärtused erinevad. kui eestlaste seas domineerivad jätkuvasti ilmalik-ratsionaalsed väärtused, siis venekeelse elanikkonna puhul on toimunud nihe traditsioonilisemate, religioosse algega väärtuste poole, kusjuures venekeelse elanikkonna puhul on põlvkondlikud erisused väiksemad.

Lahendus: teha panus ühendavale. Eri põlvkondi (sh õpetajaid ja õpilasi) ühendab subkultuuriline-eneseteostuslik mõttemuster (Kalmus & Vihalemm 2017): **isiksusliku ja sotsiaalse eneseteostuse ja harmoonia väärtustamine** (õnn, sisemine harmoonia, ausus, tarkus, vabadus, tõeline sõprus, tugev perekond, eneseaustus, eneseteostus) ning nn **elustiililised identiteedid**, mis seovad inimesi nende sarnaste huvide, elustiili, maitse-eelistuste, mälestuste alusel.

Väärtused ja väärtustamine

- ▶ Väärtustamine on kolmemõõtmeline protsess, millel on nii **kognitiivne, afektiivne** kui ka **tegevuslik** mõõde, mistõttu on väärtuste ja väärtushoiakute muutumisel oma osa nii eeskujudel, teiste inimeste ja ühiskondadega suhtlemisel, refleksioonil, tunnetel ja käitumisviiside pideval harjutamisel.
- ▶ Kõige tõhusam ja süsteemsem on tegelda **väärtuskasvatuse ja väärtusarendusega haridussüsteemi kaudu**, kujundades uut põlvkonda ja tekitades muutusi kogu ühiskonnas.
- ▶ Ühiskonna heaolu ning demokraatliku õigusriigi püsimiseks on oluline toetada dialoogi ja refleksiooni ühiste väärtuste üle ning tegelda süsteemselt **ühiskonna väärtusarendusega**.

Väärtuspõhine haridus

- ▶ Haridus tähendab mitte ainult teadmiste andmist vaid ka inimese kasvatamist ja ettevalmistamist 3 rolliks: **töö-, ühiskondlikuks ja isiklikuks eluks.**
- ▶ Teadlik väärtuskasvatus aitab õpilastel saada teadlikuks oma väärtustest ja kujundab selliseid käitumiskalduvusi (voorusi), mis tagavad **isikliku õnneliku elu** ja võimaldavad sidusat kooselu ühiskonnas.

EÕS defineeris hariduse eesmärgid

- ▶ Haridusel on **isiksuslik, kultuuriline ja ühiskondlik väärtus**.
- ▶ Haridus kujundab ja kannab edasi neid väärtushoiakuid, mis on isikliku õnneliku elu kui kultuuri kestlikkuse ja ühiskonna koostoimimise aluseks, samas aitab kaasa riigi majanduse arengule, arendades ühiskonna inimvara.
- ▶ Majanduse, kultuuri, ühiskonna õitseng pole võimalik ilma inimese õitsenguta.

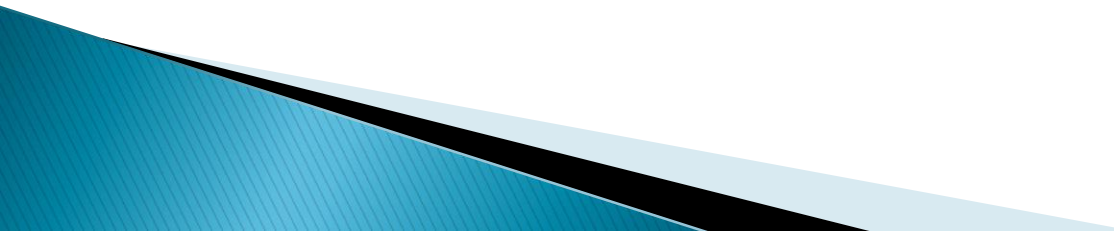
(Elukestva õppe strateegia 2020)

Hariduse isiksuslik

väärtus (Elukestva õppe strateegia 2020)

- ▶ Haridus aitab avastada ja avada inimese võimeid, toetab tema pidevat eneseanalüüsi ja eesmärkide seadmist kogu elu jooksul.
- ▶ Haridus aitab inimesel kujundada oma identiteeti ja tõsta oma elukvaliteeti, väärikalt ja hoolivalt toime tulla nii isikliku elu kui ühiskonna elu väljakutsetega.
- ▶ Haridus kasvatab isiksuse autonoomiat ja toetab tema sotsialiseerumist ühiskonda.

Mis on õnn või hea elu?

- ▶ **Subjektivistlikud teooriad:** me elame head elu siis, kui me oma elu tundetasandil heaks kiidame.
 - ▶ **Objektivistlikud teooriad:** on olemas objektiivsed, seesmised väärtused.
 - ▶ **Integreeritud teooria:** subjektiivne haaratus objektiivselt olulistest asjadest (väärtuslikud projektid).
-

Antiikfilosoofid õnnelikust elust

- ▶ Antiikfilosoofid (Platon, Aristoteles) ei pidanud võimalikuks õnnelikku elu väljaspool moraalselt elu.
- ▶ Hea elu temaatika sisaldas automaatselt ka hea tegutsemise temaatika.
- ▶ Aristoteelse *eudaimonia* hõlmab **kogu elu**, mitte ei tähenda õnnelikke hetki või eluperioode.
- ▶ Aristoteelse järgi on õnn hinge toimimisvõime vastavalt **voorustele** (*arete*).

Haridus tagab õnneliku elu kui voorusliku elu

- ▶ Aristoteles: “Mida me kõige enam tahame luua on teatud moraalne iseloom meie kaasmaalastes, dispositsioon vooruslikuks eluks ja vooruslike tegude sooritamine”.
- ▶ Selleks, et elada head elu, on vaja arendada voorusi (kui sisseharjutatud käitumiskalduvusi)
- ▶ Haridus tagab õnneliku elu ja õnneliku ühiskonna. Selle tuumaks on aga iseloomukasvatus (kui väärtuskasvatus)

Voorused Aristoteelse järgi

- ▶ **Intellektuaalsed voorused** – vajalikud õigeks tegutsemiseks (autonoomia, kriitiline mõtlemine, uudishimu, refleksioon)
- ▶ **Moraalsed voorused** – võimaldavad meil käituda eetilisel hästi (kaastunne, ausus, tänulikkus, õiglus, julgus, alandlikkus)
- ▶ **Kodanikuvoorused** – vajalikud vastutustundliku kodanikuna käitumiseks, ühishüve edendamiseks (koosmeel, vabatahtlik pühendumus)
- ▶ **Teostamisvoorused** – instrumentaalselt vajalikud intellektuaalsete, moraalsete ja kodanikuvooruste teostamiseks (enesekindlus, vastupidavus, eesmärgikindlus, motivatsioon)
- ▶ **Praktiline mõistus** on ühendav voorus, mis võimaldab tajuda, teada, soovida ja tegutseda vooruslikult. See sisaldab ka moraalse arutlemise võimet olukordades, kus erinevad voorused põrkuvad.

Vooruste elemendid

- ▶ Vooruste märkamine
- ▶ Voortuste tunnetamine ja mõistmine
- ▶ Vooruse tundmine – õige emotsioon õiges situatsioonis õigel viisil
- ▶ Vooruse identiteet – olla pühendunud selle teostamisele
- ▶ Vooruse motivatsioon – tugev soov vooruslik olla
- ▶ Vooruse üle arutlemine – miks ja kuidas toimida, sh olukordades, kus väärtuskonflikt
- ▶ Vooruse ellu viimine ja praktiseerimine – teha õiget asja õigel viisil

Iseloomukasvatus Aristotelese järgi

- ▶ Kõigi vooruste komplekti olemasolu on hariduses ideaal, mille poole püüelda.
- ▶ Ent reaalsuses enamik seda ei saavuta.
- ▶ Erinevad meetodid aitavad edendada erinevaid väärtusi.
- ▶ Voorused sisaldavad erinevaid elemente ja sõltuvad üksteisest.

Birmingham Jubilee Centre for Character and Virtues

www.jubileecentre.ac.uk

Väärtuskasvatus kui iseloomukasvatus

- ▶ Iseloom on põhiline eeldus elamaks õnnelikku elu.
- ▶ Oluline on, et lapsed teaks, mis on nende eesmärgid.
- ▶ Eeskujud, emotsionaalne haaratus, koolikultuur, ühised kokkulepitud väärtused.
- ▶ Iseloom ei ole fikseeritud, vaid seda saab arendada ja seda saab ka hinnata (holistlikult) ja tagasisidestada.
- ▶ Voorusi tuleb arendada kooli/lasteaia ja lapsevanemate ning kogukonna koostöös.
- ▶ Iseloomukasvatus võimestab lapsi.

21. sajandi oskustena tuuakse EL dokumentides välja

- ▶ õpioskused ja innovatsiooni loomise oskused (sh kriitilise mõtlemise, suhtlemise ja koostöö oskused ning loovus);
- ▶ informatsiooni kasutamise, meedia ja tehnoloogia oskused (sh digikompetentsus, mis hõlmab info- ja andmekirjaoskust, digitaalses maailmas suhtlemise ja koostöö tegemise oskust, digisisu loomise oskust, digimaailmas ohutu tegutsemise oskust, tehnoloogiarikas keskkonnas probleemide lahendamise oskust ja oskust probleemide lahendamisel tehnoloogia abi kasutada);
- ▶ elu- ja karjäärioskused (oskus rakendada oma potentsiaali ja kujundada karjääri);
- ▶ erinevate tuumvaldkondadega seotud oskused (sh keeleoskus, matemaatilise mõtlemise oskus, loodusteaduslikud oskused).

Vaimse tervise hoidmisega seotud oskused

- ▶ stressijuhtimine, läbipõlemise vältimine, pingetaluvus, tähelepanu tahtliku suunamise oskused, sh ärevust/stressi tekitavatel kujutluspiltidel mujale; ka keskendumisvõimekus;
- ▶ oma vaimse heaolu eest hoolitsemine (nt ülekoormuse puhul), emotsioonide reguleerimise oskused, eneseusk, oskused toime tulla meeleolulanguse, probleemide ja tagasilöökidega;
- ▶ eneseteadlikkus, oma mustrite, reaktsioonide, väärtushoiakute teadvustamine ja võimekus teadlikult valikuid teha (sh kiire esmareaktsioon n-ö pausile panna);
- ▶ suutlikkus näha laiemat pilti;
- ▶ konfliktide lahendamine (lisaks rahulikuks jäämisele ja teise vaatekoha mõistmisele ka konfliktides/eriarvamustes võimaluste nägemine, ühisosa leidmine jne).

Tulevikuhariduse kaks alustala

- ▶ **Elukestev õpe:** õppimine on elukestev (toimub terve elukaare jooksul ja kõikjal), õppimine toimub erinevatel aegadel ja erinevates kohtades, kaovad barjäärid formaal-, mitteformaal- ja informaalsete hariduse ning töökohtades toimuva õppe vahel.
- ▶ **Paindlikud õpiteed:** õppimine on õppijakeskne ja koostöine, olles suunatud õppijate võimendamisele, indiviidi võimete ja huvide väljaselgitamisele ja arendamisele ning eeldab ka õppija enda suuremat vastutust, enesejuhtimist. **Individuaalsete õpiteede** kujunemise aluseks on igaühe võimete ja huvide arvestamine ning tööturu vajadus.

A Child with a Globe

123 RTF Stock Photo ÜHENDUSE LOOMINE MAAILMAGA

